

<https://doi.org/10.5559/di.29.1.07>

POVEZANOST OČEVA ZADOVOLJSTVA I PERCEPCIJE OBITELJI SA SUDJELOVANJEM U OBITELJSKOM ŽIVOTU I PROSOCIJALNIM PONAŠANJEM ADOLESCENATA

Marina MERKAŠ
Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb

UDK: 316.362.1:159.922.8

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 29. 3. 2019.

Rezultati prikazani u ovom radu prikupljeni su u okviru istraživanja o ulozi obitelji u razvoju adolescenata. Zahvalna sam svoj djeci, roditeljima, stručnim suradnicima i nastavnicima u školama te ravnateljima škola na sudjelovanju u istraživanju.

Svrha rada bila je ispitati prenosi li se očev doživljaj obitelji na ponašanje adolescenta u obitelji i potom prelijeva na društveno poželjna ponašanja adolescenta. U radu se ispitalo kako očeva procjena obiteljskoga funkcioniranja i očevo zadovoljstvo obitelji izravno i neizravno, sudjelovanjem adolescenta u obiteljskom životu, pridonose prosocijalnom ponašanju adolescenta. Uzorak čini 178 djece i njihovi očevi koji su sudjelovali u istraživanju na dvije točke mjerenja. Djeca su procijenila svoje prosocijalno ponašanje i sudjelovanje u obiteljskom životu u drugom mjeranju, a očevi obiteljsko funkcioniranje i zadovoljstvo obitelji u prvom mjeranju. Rezultati su pokazali kako je pozitivna percepcija obiteljskoga funkcioniranja i više zadovoljstvo obiteljskim životom očeva povezano s izraženijim prosocijalnim ponašanjem i većim sudjelovanjem u obiteljskom životu adolescenata. Očev pozitivniji doživljaj obitelji pridonosi višoj razini sudjelovanja adolescenata u obiteljskom životu, što zatim pridonosi izraženijem prosocijalnom ponašanju adolescenata. Rezultati potvrđuju postojanje značajnoga, neizravnog doprinosa obitelji ponašanju adolescenata te potvrđuju hipoteze o prijenosu i prelijevanju emocija i ponašanja u obiteljskom sustavu i drugim sustavima.

Ključne riječi: očevi, adolescenti, obitelj, prosocijalno ponašanje, obiteljsko funkcioniranje

Marina Merkaš, Hrvatsko katoličko sveučilište,
Odjel za psihologiju, Ilica 242, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: marina.merkas@unicath.hr

U većini istraživanja obitelji kao sustava ispitivana je perspektiva jednoga člana obitelji na obiteljsko funkcioniranje, a posebice nedostaje istraživanja o doprinosu očeva doživljaja obitelji razvoju adolescenata (npr. Jager, Bornstein, Putnick i Hendricks, 2012; Mathijssen, Koot, Verhulst, de Bruyn i Oud, 1997; Sweeting, 2001). Očevi imaju važnu ulogu u razvoju adolescenata (npr. East, Jackson i O'Brien, 2006), odnos otac – dijete mijenja se u adolescenciji (npr. smanjuje se bliskost u odnosu), pa je percepcija očeva i adolescenata o obitelji drukčija (npr. očevi i majke procjenjuju obitelj pozitivnije) (Laursen i Collins, 2009). U Hrvatskoj su se teme očeva doprinosa razvoju adolescenata i očeve percepcije obitelji rijetko sustavno i empirijski istraživale, no rezultati rijetkih istraživanja govore u prilog značajnom doprinosu očinstva i ulozi očeva u razvoju djece (npr. Kuterovac Jagodić, Erceg Jugović, Keresteš i Brković, 2013; Smojver-Ažić i Martinac Dorčić, 2010).

Prema Kružnom modelu obiteljskoga i bračnoga funkcioniranja (engl. *Circumplex model of marital and family system*; Olson i Gorall, 2003), funkcioniranje obitelji kao sustava može se opisati trima dimenzijama: kohezija ili zajedništvo, fleksibilnost ili prilagodljivost i komunikacija. Sve dimenzije značajno su povezane s poželjnim razvojnim ishodima u adolescenciji, poput empatije i samopoštovanja (npr. Gauze, Bukowski, Aqnan-Assee i Sippola, 1996; Henry, Sager i Plunkett, 1996). Povezanost dimenzija obiteljskoga funkcioniranja (npr. kohezije) i razvojnih ishoda (npr. samopoštovanje) u adolescenciji pokazala su i istraživanja provedena s hrvatskim adolescentima (npr. Brajša-Žganec, Raboteg-Šarić i Glavak, 2002; Merkaš i Brajša-Žganec, 2011; Raboteg-Šarić, Merkaš i Majić, 2011).

Funkcioniranje obitelji mijenja se tijekom vremena i prilagođava novim situacijama (Carter i McGoldrick, 2005). U skladu s teorijom razvoja obitelji (White i Klein, 2008) i sistemskoj obiteljskoj teoriji (Minuchin, 1974), obitelji koje su fleksibilne u postavljanju granica te njeguju zajedništvo i podršku stvaraju pozitivan kontekst za razvoj adolescenata. Središnji zadatak obitelji s adolescentima jest povećana fleksibilnost obiteljskih granica kako bi se potaknuo i omogućio razvoj neovisnosti i autonomije u adolescenata. Kombinacija visoke razine prihvaćanja individualnosti i intimnosti među članovima obitelji povezana je s poželjnim funkcioniranjem adolescenata i obitelji (Anderson i Sabatelli, 1990; Gavazzi, 2011). U obiteljskom sustavu članovi obitelji moraju istodobno moći doživjeti sebe kao odvojene, ali i povezane, jedinice, kako bi obitelj bila optimalno mjesto razvoja adolescenata (Anderson i Sabatelli, 1990).

Svaki pojedinac ili odnos (npr. roditelj – dijete) u obiteljskom je sustavu pod utjecajem drugoga i utječe na drugoga (Steinglass, 1987). Prema *hipotezi o prelijevanju* (engl. *spillover*

hypothesis), koja označuje intraindividualni proces emocija ili ponašanje prelijeva se izravno iz jedne domene, okruženja ili odnosa u druge u istoj valenciji (Bolger, DeLongis, Kessler i Wethington, 1989). *Hipoteza o prijenosu* (engl. *cross-over hypothesis*), koja u osnovi opisuje interindividualni proces, odnosi se na prijenos emocija ili ponašanja između osoba u jednoj domeni (Westman, 2001). Prema modelu emocionalnoga prijenosa (engl. *emotional transmission model*; Larson i Almeida, 1999), na temelju emocija i događaja koje pojedinac doživi tijekom dana mogu se predvidjeti emocije i ponašanje članova njegove obitelji.

Inozemna istraživanja pokazuju kako je obiteljsko funkcioniranje značajno povezano s jednim od važnih pozitivnih ponašanja u adolescenata, odnosno prosocijalnim ponašanjem (npr. de Guzman i Carlo, 2004; Hur, Taylor, Jeong, Park i Haberstick, 2017; Sijtsema i sur., 2013). Prosocijalno ponašanje dobilo je pozornost istraživača u Hrvatskoj (npr. Grgić, Babić Čikeš i Ručević, 2014; Klarin, Proroković i Šimić Šašić, 2010; Keresteš, 1999, 2001; Raboteg-Šarić, 1995), no nije bilo sustavnih, poglavito longitudinalnih, istraživanja povezanosti obilježja obiteljskoga sustava i prosocijalnoga ponašanja. Prosocijalno ponašanje potiču roditelji koji raspravljaju s djecom, dopuštaju djeci sudjelovanje u odlučivanju, topli su i brižni prema djeci te se koriste indukcijom u discipliniranju (Eisenberg i Morris, 2004). Odnosno, pozitivni obiteljski sustav (npr. visoka kohezija i fleksibilnost, otvorena komunikacija među članovima obitelji) pridonijet će razvoju prosocijalnoga ponašanja u adolescenata, ali je potrebna provjera ove postavke u različitim kulturama primjenom longitudinalnih istraživanja (Eisenberg i Morris, 2004; Eisenberg, Morris, McDaniel i Spinrad, 2009). Valja provjeriti i kojim se procesima, izravnim i/ili neizravnim, ostvaruju učinci pozitivne obiteljske okoline na prosocijalno ponašanje adolescenata.

SVRHA I ISTRAŽIVAČKI CILJ RADA

Svrha rada jest ispitati izravni i neizravni doprinos očeve percepcije i doživljaja obitelji kao sustava jednom pozitivnom ponašanju adolescenata – prosocijalnom ponašanju. Razvojne potrebe adolescenata za ostvarivanjem neovisnosti, postizanjem autonomije i formiranjem identiteta mogu dovesti do privremenoga smanjenja pozitivnoga funkcioniranja obiteljskoga sustava (Steinberg i Silk, 2002), što se može negativno odraziti na razvoj adolescenata. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazali su da obitelj znatno pridonosi pozitivnim (npr. prosocijalno ponašanje) ponašanjima tijekom adolescencije (npr. de Guzman i Carlo, 2004; Henneberger, Varga, Moudy i Tolan, 2016; Sijtsema i sur., 2013), no načini na koji se to odvija nisu empirijski istraženi, pa se pretpostavljaju osjetni izravni i ne-

izravni učinci na razvoj djece (Masten i Shaffer, 2006). Većina istraživanja bila je usmjerena na prijenos i prelijevanje neugodnih osjećaja i ponašanja u obitelji (npr. Flook i Fuligni, 2008; Kouros, Papp, Goeke-Morey i Cummings, 2014; Salamon, Johnson i Swendsen, 2011), pa su potrebna istraživanja prijenosa i prelijevanja pozitivnih ponašanja i emocija kako bi se razvila teorija i poboljšala praksa usmjerena promoviranju optimalnoga funkcioniranja obitelji (Lawson, Davis, McHale, Hammer i Buxton, 2014). U literaturi se navodi potreba za daljnjim empirijskim provjerama teorijskih hipoteza sistemske obiteljske teorije i teorije razvoja obitelji (npr. Barber, 1992; Cox i Paley, 2003; Molinari, Everri i Fruggeri, 2010), kao i moderator-skih i medijatorskih učinaka obiteljskih varijabli, čime bi se dokazala eksploratorna snaga sistemske obiteljske teorije (Gavazzi, 2011).

U ovom radu ispituje se kako tri dimenzije obiteljskoga funkcioniranja, prema Kružnom modelu obiteljskoga i bračnoga funkcioniranja te zadovoljstva obiteljskim životom iz perspektive očeva, mogu izravno i neizravno pridonijeti prosocijalnom ponašanju adolescenata. Prema teoriji razvoja obitelji i sistemske obiteljske teoriji, može se pretpostaviti da obiteljski sustavi u kojima postoji visoka razina kohezije i dobra komunikacija te visoka razina fleksibilnosti iz očeve perspektive stvaraju pozitivno okruženje za razvoj prosocijalnoga ponašanja u adolescenata. U skladu s modelom emocionalnoga prijenosa, u takvim obiteljskim sustavima velika je vjerojatnost za izravan prijenos pozitivne očeve percepcije obitelji na izraženije sudjelovanje adolescenata u obiteljskim aktivnostima i prosocijalno ponašanje adolescenata, ali i na neizravan prijenos pozitivne očeve percepcije obitelji na izraženije prosocijalno ponašanje adolescenata. Neizravan prijenos pozitivne očeve percepcije obitelji na izraženije prosocijalno ponašanje adolescenata moguć je, jer kroz pozitivnu povezanost izraženijega sudjelovanja adolescenata u obiteljskom životu i prosocijalnoga ponašanja moguć je intraindividualan proces prelijevanja pozitivnih emocija i ponašanja u adolescenata.

Na temelju podataka iz longitudinalnog istraživanja prikupljenih primjenom novih mjera za ispitivanje obiteljskoga funkcioniranja i zadovoljstva obitelji, cilj je rada ispitati da li očeva procjena obiteljskog funkcioniranja i očevo zadovoljstvo obiteljskim životom izravno i/ili neizravno, putem sudjelovanja adolescenata u obiteljskom životu, pridonose prosocijalnom ponašanju adolescenata. Za potrebe rada, a na temelju navedenih teorijskih postavki i spoznaja iz literature, postavljen je model povezanosti obiteljske dinamike (obiteljsko funkcioniranje i zadovoljstvo životom), sudjelovanja u obiteljskom životu i prosocijalnoga ponašanja adolescenata (Slika 1). Mo-

delom se pretpostavlja i izravni i neizravni proces djelovanja obiteljske dinamike na ponašanje adolescenata. Očekuje se empirijska potvrda snažnijega i značajnoga neizravnog u odnosu na izravan učinak obitelji na ponašanje adolescenata, odnosno očekuje se da će se očevo pozitivno doživljaj obitelji prenijeti na adolescentovo izraženije sudjelovanje u obiteljskim aktivnostima, što će se zatim preliti na izraženije prosocijalno, odnosno pozitivno i pomaganju drugima usmjereno ponašanje adolescenata.

METODA

Sudionici

Rad se temelji na podatcima prikupljenima u okviru istraživanja o obiteljskom funkcioniranju i socijalnoj kompetenciji adolescenata, koje je uključivalo dva mjerenja (Merkaš, 2012). Sudionici istraživanja bili su učenici petog i šestog razreda iz šest osnovnih škola s područja sjeverozapadne Hrvatske i njihovi roditelji. U ovom radu, zbog specifičnosti istraživačkih pitanja, analizirani su rezultati djece ($N = 178$; 39 % dječaka) koja žive s oba roditelja, koja su zajedno s roditeljima sudjelovala u oba mjerenja te za koju postoje procjene očeva o obiteljskom funkcioniranju i zadovoljstvu obitelji iz prvoga mjerenja (T1). U T1 prosječna dob djece u uzorku iznosi 12 godina i jedan mjesec (raspon dobi kreće se od 11 godina i jedan mjesec do 13 godina i dva mjeseca). Prosječna dob očeva u T1 jest 43 godine ($SD = 5,18$ godina). Većina očeva ima završenu srednju školu (62,9 %), manji udio njih ima završen fakultet ili viši stupanj obrazovanja (22,5 %), a najmanji postotak očeva ima završenu višu školu (8,4 %) te nezavršenu ili završenu osnovnu školu (6,2 %). Većina je očeva u vremenu provedbe istraživanja bila zaposlena (83,1 %), dok manji postotak njih nije bio zaposlen (7,9 %) ili je u mirovini (9 %). Rezultati provedenoga Little MCAR testa ($\chi^2(908) = 747,940, p > 0,01$) upućuju na to da podatci u drugom mjerenju (T2) nedostaju prema slučaju s obzirom na obilježja uzorka i ispitivane varijable, odnosno nema sustavnog osipanja sudionika istraživanja na varijablama od interesa u radu.

Instrumenti

Skala obiteljskoga funkcioniranja (SOF) konstruirana je za potrebe istraživanja o obiteljskom funkcioniranju i socijalnoj kompetenciji adolescenata (Merkaš, 2012). Skala je konstruirana po uzoru na druge skale obiteljskoga funkcioniranja (Buehler, 1990; Grotevant i Carlson, 1989; Touliatos, Perlmutter i Straus, 1990; Sawin, Harrigan i Woog, 1995). Teorijski okvir u kojem je skala konstruirana jest Kružni model bračnoga i obiteljsko-

ga sustava (Olson i Gorall, 2003). Skala se može primjenjivati u istraživanjima s osobama starijima od 11 godina. Završna forma skale, koja mjeri funkcioniranje obitelji kao sustava, sastoji se od 21 čestice podijeljene u tri podskale, sukladno dimenzijama obiteljskoga funkcioniranja. Tri su podskale: *Podskala obiteljska kohezija* koja mjeri emocionalnu povezanost među članovima obitelji (npr. "Postoji vrlo malo aktivnosti koje radimo zajedno kao obitelj"), *Podskala obiteljska fleksibilnost*, koja mjeri kvalitetu i izraz vodstva i organizacije unutar obitelji, uloge i pravila u obitelji te pregovaranje u obitelji (npr. "Članovi moje obitelji prilagođuju se jedni drugima") i *Podskala obiteljska komunikacija*, koja mjeri kvalitetu komunikacije u obiteljskom sustavu (npr. "U mojoj obitelji otvoreno se razgovara o svim problemima."). Čestice se procjenjuju na skali od četiri stupnja (1 – "potpuno netočno za moju obitelj", 2 – "uglavnom netočno za moju obitelj", 3 – "uglavnom točno za moju obitelj", 4 – "potpuno točno za moju obitelj"). Može se iskoristiti ukupan rezultat na skali koji upućuje na razinu funkcioniranja obiteljskoga sustava ili rezultate po podskalama. Ukupan rezultat na skali i podskalama dobiva se zbrajanjem ili računanjem prosjeka čestica koje čine skalu, odnosno podskalu, uz prethodno rekodiranje čestica formuliranih u negativom smjeru, pri čemu viši rezultat označuje bolje funkcioniranje obitelji kao sustava, odnosno višu razinu obiteljske kohezije i fleksibilnosti te kvalitetniju obiteljsku komunikaciju. U ovom radu rabe se odgovori očeva na 21 čestici iz T1. Pouzdanost za *Podskalau obiteljska kohezija* iznosi Cronbach $\alpha = 0,82$, za *Podskalau obiteljska fleksibilnost* Cronbach $\alpha = 0,81$, a za *Podskalau obiteljska komunikacija* Cronbach $\alpha = 0,82$. U radu se koristimo rezultatima na podskalama koji su formirani kao prosječne vrijednosti čestica.

Skala zadovoljstva obitelji kratka je višedimenzionalna skala zadovoljstva obitelji te je konstruirana u okviru istraživanja (Merkaš, 2012). Pregled literature (Buehler, 1990; Grotevant i Carlson, 1989; Touliatos i sur., 1990; Sawin i sur., 1995) pokazao je potrebu za konstruiranjem novoga mjernog instrumenta, jer nedostaje mjera prikladna za višedimenzionalno mjerenje zadovoljstva obiteljskim životom. Skala je konstruirana tako da su u obzir uzete razne dimenzije obiteljskoga funkcioniranja. Skala se sastoji od pet čestica ("Koliko ste zadovoljni načinom na koji se u vašoj obitelji razgovara?", "Koliko ste zadovoljni zajedništvom u vašoj obitelji?", "Koliko ste zadovoljni obiteljskom podrškom?", "Koliko ste zadovoljni pravilima ponašanja u vašoj obitelji?" i "Koliko ste zadovoljni načinom na koji vaša obitelji rješava probleme?") koje mjere zadovoljstvo sa pet dimenzija obiteljskoga života (komunikacija, zajedništvo, podrška, pravila ponašanja i rješavanje proble-

ma). Sudionici procjenjuju koliko su zadovoljni svakom od pet dimenzija na skali od četiri stupnja (1 – "jako nezadovoljan", 2 – "uglavnom nezadovoljan", 3 – "uglavnom zadovoljan", 4 – "jako zadovoljan"). Ukupan rezultat na skali može se formirati kao linearna kombinacija odgovora na pet čestica ili kao prosjek odgovora na pet čestica, pri čemu viši rezultat upućuje na više zadovoljstvo obitelji, odnosno obiteljskim životom. Teorijski raspon rezultata kreće se od 5 do 25. Skala se može primjenjivati u istraživanjima s osobama starijima od 11 godina. Faktorska analiza metodom glavnih komponenti odgovora očeva na pet čestica iz T1 pokazala je postojanje jednoga faktora koji je objasnio 66,92 % ukupne varijance. Pouzdanost skale iznosi Cronbach $\alpha = 0,88$. Ukupan rezultat na skali formiran je kao prosjek odgovora očeva na pet čestica, pri čemu viši rezultat pokazuje više opće zadovoljstvo obitelji.

Podskala Prosocijalno ponašanje (engl. *Prosocial behaviour subscale*) za djecu od 11 do 17 godina iz *Upitnika sposobnosti i poteškoća* (engl. *Strengths and difficulties questionnaire*; Goodman, 1997) koja se sastoji od 5 čestica (npr. "Imam obzira prema osjećajima drugih.") iskorištena je za mjerenje prosocijalnoga ponašanja djece. U T2 djeca su procijenila kako su se ponašala u zadnjih šest mjeseci na skali od tri stupnja (0 – "netočno", 1 – "djelomično točno", 2 – "potpuno točno"). Faktorska analiza metodom glavnih komponenti potvrdila je jednofaktorsku strukturu podskale, pri čemu je objašnjeno 46,08 % varijance. Pouzdanost podskale iznosi Cronbach $\alpha = 0,71$. Ukupan rezultat na podskali formiran je kao prosjek pet čestica, pri čemu viši rezultat označuje izraženije prosocijalno ponašanje.

Podskala Obiteljska uključenost (engl. *Family involvement*) iz *Skale za procjenu ponašanja i emocija* (engl. *Behavioral and emotional rating scale – 2nd edition, BERS-2*; Epstein, 2004) za djecu od 11 do 18 godina iskorištena je za mjerenje sudjelovanja djece u obiteljskom životu. U ovom radu uzeti su odgovori djece iz T2 na 10 čestica (npr. "Moji roditelji i ja razgovaramo o tome kako se ponašam kod kuće"), koje čine podskalu. Djeca su svoje sudjelovanje u obiteljskom životu procjenjivala na skali od četiri stupnja (od 0 – "uopće se ne odnosi na mene" do 4 – "potpuno se odnosi na mene"). Faktorska analiza metodom glavnih komponenti svih deset čestica rezultirala je dvofaktorskim rješenjem, u kojem su dvije čestice ("Sudjelujem u društvenim akcijama" i "Pohađam vjerske aktivnosti") bile zasićene drugim faktorom. Ponovno provedena faktorska analiza metodom glavnih komponenti bez dvije navedene čestice rezultirala je jednofaktorskim rješenjem, pri čemu je jedna komponenta objasnila 45,91 % ukupne varijance. Pouzdanost podskale s osam čestica iznosi Cronbach $\alpha = 0,83$. Ukupan rezultat na podskali formiran je kao prosjek osam čestica, pri čemu

viši rezultat označuje višu razinu djetetova sudjelovanja u obiteljskom životu.

Kratkim upitnikom konstruiranim za potrebe istraživanja ispitane su sljedeće sociodemografske varijable: dob i spol djece i roditelja, obrazovanje roditelja (od 1 – "završena ili nezavršena osnovna škola" do 4 – "fakultet i više"), radni status roditelja (zaposlen, nezaposlen, umirovljenik) i mjesto djetetova života (s oba roditelja, s jednim roditeljem, sa skrbnicima, s nekim drugima).

Postupak

Podatci u ovom radu prikupljeni su u istraživanju o obiteljskom funkcioniranju i socijalnoj kompetenciji adolescenata, koje je uključivalo dvije točke mjerenja (s godinu dana razmaka) u djece i roditelja (Merkaš, 2012). Prije prikupljanja podataka dobivena je suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske za provedbu istraživanja u osnovnim školama te suglasnosti ravnatelja, roditelja i djece za sudjelovanje u istraživanju. Djeca su upitnike i suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju u omotnicama odnijela roditeljima kući i potom popunjene ili nepopunjene upitnike i suglasnosti u zalijepljenim omotnicama vratila u školu. Djeca za koju su dobivene suglasnosti zatim su upitnike popunjavala u školi tijekom nastave u prisutnosti istraživača. Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno, a djeca i roditelji nisu dobili nikakvu nagradu ili naknadu za svoje sudjelovanje. Od svih kontaktiranih roditelja 39,5 % dalo je suglasnost za sudjelovanje u istraživanju. Istraživanje je provedeno u skladu s etičkim smjernicama za istraživanja s djecom te su dobivene i pisane suglasnosti djece za sudjelovanje. Podatci djece i roditelja u analizama su upareni pomoću strukturiranih zaporki prikupljenih upitnicima tijekom istraživanja.

REZULTATI

Iz Tablice 1 vidi se kako očevi procjenjuju svoju obitelj kao visoko kohezivan i prilagodljiv sustav, koji ujedno obilježava kvalitetna komunikacija među članovima obitelji te su u prosjeku zadovoljni svojom obitelji. Adolescenti u prosjeku izvještavaju o višoj razini prosocijalnoga ponašanja te uglavnom sudjeluju u obiteljskom životu (Tablica 1). Obiteljska kohezija, fleksibilnost i komunikacija u značajno su visokoj i pozitivnoj međusobnoj korelaciji te su značajno, visoko i pozitivno povezane sa zadovoljstvom obitelji u očeva (Tablica 1). Dimenzije obiteljskoga funkcioniranja i zadovoljstvo obitelji značajno su, umjereno i pozitivno povezane sa sudjelovanjem adolescenata u obiteljskom životu i prosocijalnim ponašanjem a-

● TABLICA 1
Aritmetičke sredine i standardne devijacije korištenih varijabli te povezanosti među korištenim varijablama u radu

dolescenata. Sudjelovanje u obiteljskom životu pozitivno je i značajno povezano s prosocijalnim ponašanjem adolescenata (Tablica 1). Nisu utvrđene značajne razlike između mladića i djevojaka na ispitivanim varijablama te se dob adolescenata nije pokazala značajno povezana s ispitivanim varijablama.

Varijabla	M	SD	1	2	3	4	5
1 Kohezija (O, T1)	3,59	0,44					
2 Fleksibilnost (O, T1)	3,44	0,43	0,75**				
3 Komunikacija (O, T1)	3,54	0,40	0,66**	0,80**			
4 Zadovoljstvo obitelji (O, T1)	3,48	0,45	0,67**	0,74**	0,75**		
5 Sudjelovanje u obiteljskom životu (A, T2)	2,59	0,43	0,33**	0,32**	0,35**	0,28**	
Prosocijalno ponašanje (A, T2)	1,71	0,35	0,19**	0,21**	0,23**	0,18*	0,57**

Napomena. O – otac, A – adolescent, T1 – prva vremenska točka prikupljanja podataka, T2 – druga vremenska točka prikupljanja podataka; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Provjera mjernoga modela

Prije nego što je empirijski testiran strukturni model (Slika 1), testiran je mjerni model. S obzirom na visoke međusobne povezanosti dimenzija obiteljskoga funkcioniranja te njihovom povezanošću sa zadovoljstvom obitelji, a slično prijašnjim istraživanjima (npr. Olson, Gorall i Tiesel, 2007; Schrodt, 2005; Zabriskie i McCormick, 2001), odlučeno je da će te četiri varijable biti pokazatelji latentne varijable, za potrebe ovog rada nazvane obiteljska dinamika (Slika 1). Sudjelovanje u obiteljskom životu je u modelu (Slika 1) postavljeno kao latentna varijabla zastupljena sa tri formirane parcele (parcelu 1 čine čestice 7, 11 i 29, parcelu 2 čine čestice 2, 15 i 36, a parcelu 3 čine čestice 1 i 45 mjernog instrumenta) na temelju osam čestica i njihovih faktorskih zasićenja (Little, Cunningham, Shahar i Widaman, 2002; Sass i Smith, 2006). Latentna varijabla prosocijalno ponašanje definirana je sa pet pokazatelja (čestica) (Slika 1).

Kako bi se procijenilo pristajanje modela podacima, uzet je Satorra-Bentler χ^2 (SBS- χ^2 ; Satorra i Bentler, 1994) zbog narušene pretpostavke o distribuciji rezultata te CFI, TLI, RMSEA i SRMR pokazatelji (Hu i Bentler, 1999; Schermelleh-Engel, Moosbrugger i Müller, 2003). Vrijednosti pokazatelja – CFI $\geq 0,90$, TLI $\geq 0,90$, RMSEA $\leq 0,06$ i SRMR $\leq 0,05$ – upućuju na dobro pristajanje modela empirijskim podacima (Hu i Bentler, 1999; Schermelleh-Engel i sur., 2003). Zaključak o veličini standardiziranog učinka u strukturnim modelima temelji se na sljedećem: vrijednosti manje od 0,10 neznačajne su; vrijednosti od 0,10 do 0,29 upućuju na male učinke; vrijednosti od 0,30 do 0,49 na srednje učinke; vrijednosti jednake ili više od 0,50

na velike učinke (Kline, 2010). Mjerni model, kao i strukturni model, provjereni su primjenom Mplus programa (Muthén i Muthén, 1998–2012).

Ispitan je mjerni model sa tri latentne varijable (obiteljska dinamika, sudjelovanje u obiteljskom životu i prosocijalno ponašanje) i 12 manifesnih varijabli (Slika 1). Rezultati testiranja pokazali su da mjerni model dobro pristaje podatcima ($SBS-\chi^2(51) = 62,50, p = 0,129$; RMSEA = 0,036; CFI = 0,985; TLI = 0,900; SRMR = 0,044). Zasićenja čestica u mjernom modelu bila su od 0,45 do 0,91 te su sva značajna na razini $p < 0,001$.

Provjera strukturnih modela

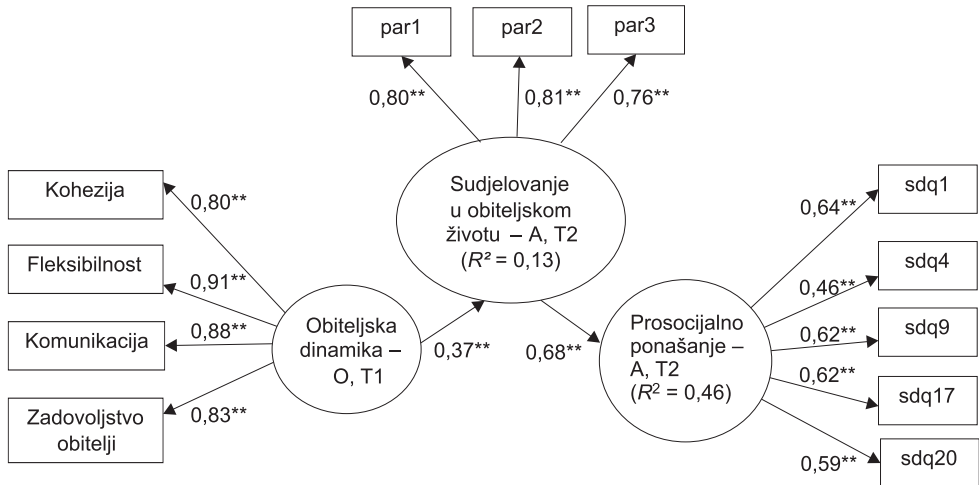
Najprije je provjeren izravan učinak obiteljske dinamike na prosocijalno ponašanje adolescenata, odnosno provjeren je model bez posredujuće varijable. Rezultati testiranja modela izravnog učinka pokazali su dobro pristajanje modela podatcima ($SBS-\chi^2(26) = 34,60, p = 0,120$; RMSEA = 0,043; CFI = 0,984; TLI = 0,978; SRMR = 0,042). Veličina izravnog učinka bila je mala i značajna ($\beta = 0,29; p = 0,001$), no postotak (8,8 %) objašnjene varijance prosocijalnoga ponašanja na temelju varijabli obiteljske dinamike nije bio značajan ($p = 0,103$).

Zatim je provjeren model u kojem je istodobno postavljen i izravan i neizravan, putem sudjelovanja adolescenata u obiteljskom životu, učinak obiteljske dinamike na prosocijalno ponašanje. Rezultati testiranja toga modela pokazali su zadovoljavajuće pristajanje modela podatcima ($SBS-\chi^2(51) = 62,49, p = 0,129$; RMSEA = 0,036; CFI = 0,985; TLI = 0,980; SRMR = 0,044). Izravan učinak obiteljske dinamike nije se pokazao značajnim ($\beta = 0,06, p = 0,522$), ali se pokazao malen, značajan neizravan učinak obiteljske dinamike na prosocijalno ponašanje ($\beta = 0,24, p = 0,002$). Objašnjen je značajan postotak varijance prosocijalnoga ponašanja ($R^2 = 0,46, p = 0,000$). Kvalitetnija obiteljska dinamika iz perspektive očeva u T1 pridonosi višoj razini sudjelovanja adolescenata u obiteljskom životu u T2, što zatim pridonosi izraženijem prosocijalnom ponašanju adolescenata u T2.

S obzirom na to da je izravan učinak obiteljske dinamike na prosocijalno ponašanje bio značajan, provjeren je i model u kojem je postavljen samo neizravan učinak obiteljske dinamike na prosocijalno ponašanje. Usporedba pristajanja podatcima strukturnoga modela u kojem je postavljen izravan učinak i model gdje taj učinak nije postavljen pokazala je kako oba modela jednako dobro pristaju podatcima statistički ($\Delta SBS-\chi^2(1) = 0,434, p = 0,509$). S obzirom na neznačajan rezultat usporedbe, preferira se model s manje postavljenih parametara, odnosno jednostavniji model, u kojem nije postav-

SLIKA 1
Strukturni model povezanosti obiteljske dinamike, sudjelovanja u obiteljskom životu i prosocijalnoga ponašanja adolescenata

Izravan učinak obiteljske dinamike na prosocijalno ponašanje. Rezultati testiranja toga završnog modela prikazani su na Slici 1. Veličina neizravnog učinka u tom modelu (Slika 1) mala je i iznosi $\beta = 0,25$ ($p = 0,000$), a postotak objašnjene varijance prosocijalnoga ponašanja značajan je ($p = 0,000$) i iznosi 46 %.

(SBS- $\chi^2(52) = 62,83$,
 $p = 0,144$;
RMSEA = 0,034;
CFI = 0,986;
TLI = 0,986;
SRMR = 0,045)

Napomena.

O – otac, A – adolescent, T1 – prva vremenska točka prikupljanja podataka, T2 – druga vremenska točka prikupljanja podataka, par – parcele na temelju čestica Podskale obiteljska uključenost, sdq – čestice Podskale prosocijalno ponašanje. Prikazane su standardizirane vrijednosti parametara. ** $p < 0,01$.

RASPRAVA

Cilj istraživanja bio je ispitati da li očeva procjena obiteljskog funkcioniranja i očevo zadovoljstvo obiteljskim životom izravno i/ili neizravno – sudjelovanjem adolescenata u obiteljskom životu – pridonose prosocijalnom ponašanju adolescenata. Rezultati potvrđuju postavljenu hipotezu o značajnom neizravnom učinku očeve pozitivne percepcije obitelji na prosocijalno ponašanje adolescenata izraženijem sudjelovanjem adolescenata u obiteljskom životu. Očeva pozitivna percepcija obiteljske dinamike znatno pridonosi izraženijem sudjelovanju adolescenata u obiteljskom životu (npr. većem sudjelovanju u obiteljskim aktivnostima i boljim obiteljskim odnosima). Zanimljivo je da sudjelovanje adolescenata u obiteljskom životu pozitivno odražava na prosocijalno ponašanje adolescenata kroz intraindividualni proces prelijevanja pozitivnih emocija i ponašanja u adolescenata (npr. iz obiteljske domene i odnosa u domenu vršnjaka i socijalnih odnosa). Ovaj nalaz pokazuje da je

očev doživljaj obitelji značajno povezan s ponašanjem adolescenata. Rezultati rada daju empirijsku potvrdu sistemske obiteljske teorije i idu u prilog tezama o prijenosu emocija i ponašanja u obiteljskom sustavu te prelijevanju pozitivnih ponašanja i emocija kroz različite socijalne kontekste u adolescenata.

Rezultati rada u skladu su s rezultatima prijašnjih istraživanja o pozitivnoj povezanosti obiteljske dinamike i sudjelovanja u obiteljskom životu adolescenata (npr. Buswell, Zabriskie, Lundberg i Hawkins, 2012; Zabriskie i McCormick, 2001) te sudjelovanja u obiteljskom životu i prosocijalnoga ponašanja adolescenata (npr. Kerr, Beck, Shattuck, Kattar i Uriburu, 2003). Nadalje, značajan neizravan doprinos obitelji prosocijalnom ponašanju adolescenata u skladu je s rezultatima rijetkih istraživanja koja su ispitivala sličnu pretpostavku (npr. King i sur., 2005; Yoo, Feng i Day, 2013). Slično radu Kinga i suradnika (2005), i u ovom radu pokazalo se kako obilježja djeteta posreduju učinak obiteljskih varijabli na prosocijalno ponašanje. King i suradnici (2005) pokazali su kako je obiteljsko funkcioniranje (zajedničko rješavanje problema, komunikacija, afektivna responzivnost i uključenost) neizravno povezano s prosocijalnim ponašanjem djece kroz povezanost s djetetovim emocionalnim funkcioniranjem (internalizirani problemi) i ponašanjem (problemi u ponašanju). Yoo i suradnici (2013) pokazali su kako kvaliteta odnosa adolescenta s roditeljima prenosi učinak roditeljske psihološke kontrole i nadzora na prosocijalno ponašanje adolescenata. Kvalitetniji odnos adolescenta s roditeljima povezan je s više sudjelovanja adolescenata u obiteljskom životu (npr. Laursen i Collins, 2009). U skladu s tim su i rezultati ovog rada o povezanosti pozitivne obiteljske dinamike iz perspektive očeva i izraženijega sudjelovanja adolescenata u životu obitelji.

Rezultati ovog rada idu u prilog tezi da kohezivni i fleksibilni obiteljski sustav u kojem se na kvalitetan način komunicira jest optimalan kontekst za razvoj poželjnih i pozitivnih ponašanja u adolescenata (White i Klein, 2008; Anderson i Sabatelli, 1990). Adolescenti koji odrastaju u pozitivnom obiteljskom okruženju skloniji su pomaganju drugima i više sudjeluju u obiteljskim aktivnostima. Obiteljski odnosi u kojima se njeguje pomaganje, toplina i usmjerenost na potrebe drugih daju primjer adolescentima kako se ponašati te ih se u takvim odnosima uči načinima na koje oni mogu pomoći drugima (Eisenberg i Morris, 2004). Literatura pokazuje da obiteljska toplina, sastavnica obiteljske kohezije i roditeljska toplina stvaraju kontekst u kojem se jače i lakše socijaliziraju ponašanja djece, pri čemu je moguće da je toplina moderator učinka specifičnih roditeljskih ponašanja (npr. indukcija) i nekih obiteljskih dimenzija (npr. fleksibilnosti) na prosocijalno ponaša-

nje (Eisenberg i Fabes, 1998; Eisenberg i Morris 2004). To bi svakako trebalo istražiti, jer su neki istraživači pokazali kako obiteljska kohezija nije povezana s prosocijalnim ponašanjem adolescenata, ali jest s prosocijalnim ponašanjem djece (Wentzel i McNamara, 1999). Nadalje, rezultati rada potvrđuju hipoteze iz literature o neizravnom učinku obitelji na razvoj adolescenata (Masten i Shaffer, 2006), pri čemu je posredujući faktor u ovom radu na razini djeteta. Moguće je da je to samo jedan od procesa djelovanja obitelji na razvoj prosocijalnoga ponašanja adolescenata, jer je pokazano da postoje i drugi značajni procesi djelovanja na drugim razinama (npr. dijadni odnos djeteta – roditelj kao posredujuća varijabla) (npr. Yoo i sur., 2013).

Rezultati rada potvrđuju važnost očeve percepcije obitelji za sudjelovanje adolescenata u obiteljskom životu te su u skladu s nalazima prijašnjih istraživanja (npr. Buswell i sur., 2012; Zabriskie i McCormick, 2001). Istraživanja su pokazala da što više očevi sudjeluju u obiteljskom životu, to oni sami i njihovi adolescenti obiteljsko funkcioniranje procjenjuju boljim (npr. Buswell i sur., 2012). Pokazalo se da se više obiteljskih aktivnosti, posebice onih koje su spontane, odvijaju kod kuće i ne zahtijevaju financijska sredstva (npr. zajednički obroci, sudjelovanje u hobijima, gledanje televizije), značajno pridonose većem zadovoljstvu obiteljskim životom u adolescenta i roditelja te boljem obiteljskom funkcioniranju (Zabriskie i McCormick, 2001, 2003). Rezultati ovog rada pokazuju da očeva percepcija obiteljskoga funkcioniranja i zadovoljstvo obitelji značajno pridonose prosocijalnom ponašanju adolescenata, slično prijašnjim istraživanjima (npr. Yoo i sur., 2013) te upućuju na važnosti očeva za razvoj adolescenata (npr. East i sur., 2006). No neka istraživanja nisu pokazala značajan doprinos očeva ponašanja prosocijalnom ponašanju adolescenata (npr. Gryczkowski, Jordan i Mercer, 2018), pa bi svakako budućim longitudinalnim istraživanjima trebalo ispitati kad i kako su tijekom razvoja djece očevi važni za poticanje prosocijalnoga ponašanja. To bi bilo važno poglavito stoga što novije spoznaje pokazuju da je odnos očinstva, odnosno roditeljstva, i prosocijalnoga ponašanja djece dvosmjernan (npr. Putnick i sur., 2018).

Unatoč dvama mjerenjima i dvama različitim izvorima podataka koji se rabe u radu, da bi se moglo zaključiti o pretpostavljenom načinu djelovanja obiteljske dinamike na prosocijalno ponašanje potrebna su najmanje tri mjerenja svih ispitivanih varijabli, što se preporučuje u budućim istraživanjima. Ove mjere obiteljskoga funkcioniranja i zadovoljstva obitelji pokazale su dobre psihometrijske karakteristike, no potrebna su daljnja istraživanja s tim mjerama kako bi se takvi rezultati ponovili. Uzorak upotrijebljen u radu spe-

cifičan je po sociodemografskim karakteristikama, koje su povezane s obiteljskom dinamikom (npr. Conger, Conger i Martin, 2010), pa bi bilo dobro u budućim istraživanjima osigurati heterogeniji uzorak sudionika i obitelji. Uzimajući u obzir odziv sudionika na istraživanje (39,5 %) i relativno visoke procjene obiteljskoga funkcioniranja, moguće je da se dobivene značajne povezanosti očeve percepcije obitelji i prosocijalnoga ponašanja adolescenata odnose samo na uzorak očeva i adolescenata iz pozitivnih obiteljskih sustava koji dobro funkcioniraju i u kojima očevi točnije i vjerojatno sličnije adolescentima procjenjuju obiteljske odnose. Iako se modelom u ovom radu pretpostavlja da obitelj prethodi ponašanju adolescenata, moguće je i istraživanja pokazuju (npr. Putnick i sur., 2018) da ponašanje adolescenata utječe na obiteljsku dinamiku, pa bi svakako u budućim istraživanjima trebalo ispitati i kako ponašanja adolescenata pridonose obiteljskom funkcioniranju. U kontekstu drugih individualnih (npr. socijalna kognicija) i kontekstualnih (npr. vršnjaci) faktora koji određuju prosocijalno ponašanje (Eisenberg i Morris, 2004), doprinos obiteljske dinamike prosocijalnom ponašanju adolescenata dobiven u ovom radu, iako malen, značajan je i važan te upućuje na smjer budućih istraživanja.

Zaključno, rezultati rada pokazuju kako su obilježja obitelji iz perspektive očeva značajno povezana s prosocijalnim ponašanjem adolescenata i kako je perspektiva očeva na obitelj važna za sudjelovanje adolescenata u obiteljskom životu i prosocijalno ponašanje adolescenata. Očeva percepcija pozitivne obiteljske dinamike značajno je povezana s većim sudjelovanjem adolescenata u obiteljskom životu, i to se prelijeva na društveno poželjno ponašanje i pomaganju usmjereno ponašanje adolescenata. Nalazi rada idu u prilog tezi da je obiteljski sustav jedan od važnih socijalizacijskih sustava tijekom adolescencije.

LITERATURA

Anderson, S. A. i Sabatelli, R. M. (1990). Differentiating differentiation and individuation: Conceptual and operational challenges. *American Journal of Family Therapy*, 18(1), 32–50. <https://doi.org/10.1080/01926189008250790>

Barber, B. K. (1992). Family, personality, and adolescent problem behaviors. *Journal of Marriage and the Family*, 54(1), 69–79. <https://doi.org/10.2307/353276>

Bolger, N., DeLongis, A., Kessler, R. C. i Wethington, E. (1989). The contagion of stress across multiple roles. *Journal of Marriage and the Family*, 51(1), 175–183. <https://doi.org/10.2307/352378>

Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z. i Glavak, R. (2002). Gender differences in the relationship between some family characteristics and adolescent substance abuse. *Društvena istraživanja*, 11(2-3), 335–352.

Dostupno na https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=30844

Buehler, C. (1990). Adjustment. U J. Touliatos, B. F. Permuter i M. A. Straus (Ur.), *Handbook of family measurement techniques* (str. 493–516). Newbury Park: SAGE Publications, Inc.

Buswell, L., Zabriskie, R. B., Lundberg, N. i Hawkins, A. J. (2012). The relationship between father involvement in family leisure and family functioning: The importance of daily family leisure. *Leisure Sciences*, 34(2), 172–190. <https://doi.org/10.1080/01490400.2012.652510>

Carter, B. i McGoldrick, M. (2005). *The changing family life-cycle: A framework to family therapy* (3rd ed.). Boston, MA: Ally & Bacon.

Conger, R. D., Conger, K. J. i Martin, M. J. (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and the Family*, 72(3), 685–704. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00725.x>

Cox, M. J. i Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12(5), 193–196. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01259>

De Guzman, M. R. T. i Carlo, G. (2004). Family, peer, and acculturative correlates of prosocial development among Latinos. *Great Plains Research*, 14(2), 185–202.

East, L., Jackson, D. i O'Brien, L. (2006). Father absence and adolescent development: A review of the literature. *Journal of Child Health Care*, 10(4), 283–295. <https://doi.org/10.1177/1367493506067869>

Eisenberg, N. i Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. U W. Damon i N. Eisenberg (Ur.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (str. 701–778). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.

Eisenberg, N. i Morris, A. S. (2004). Moral cognitions and prosocial responding in adolescence. U R. Lerner i L. Steinberg (Ur.), *Handbook of adolescent psychology, Second Edition* (str. 155–188). New York: Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9780471726746.ch6>

Eisenberg, N., Morris, A. S., McDaniel, B. i Spinrad, T. L. (2009). Moral cognitions and prosocial responding in adolescence. U R. M. Lerner i L. Steinberg (Ur.) *Handbook of adolescent psychology, Third Edition* (str. 229–265). New York: Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9780470479193.adlpsy001009>

Epstein, M. H. (2004). *Behavioral and emotional rating scale: A strength-based approach to assessment* (Second Edition). Examiner's Manual. Austin, Texas: PRO-ED, Inc.

Flook, L. i Fuligni, A. J. (2008). Family and school spillover in adolescents' daily lives. *Child Development*, 79(3), 776–787. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01157.x>

Gauze, C., Bukowski, W. M., Aquan-Assee, J. i Sippola, L. K. (1996). Interactions between family environment and friendship and associations with self-perceived well-being during early adolescence. *Child Development*, 67(5), 2201–2216. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1996.tb01852.x>

Gavazzi, S. M. (2011). *Families with adolescents: Bridging the gaps between theory, research and practice*. New York: Springer Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-8246-9>

Goodman, R. (1997). The strengths and difficulties questionnaire: A research note. *The Journal of Child Psychology, Psychiatry, and Allied Disciplines*, 38(5), 581–586. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x>

Grgić, N., Babić Čikeš, A. i Ručević, S. (2014). Emotional intelligence abilities as predictors of prosocial and aggressive behaviour of early adolescent students. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 60(32), 43–58.

Grotevant, H. D. i Carlson, C. I. (1989). *Family assessment: A guide to methods and measures*. New York: The Guilford Press.

Gryczkowski, M., Jordan, S. S. i Mercer, S. H. (2018). Moderators of the relations between mothers' and fathers' parenting practices and children's prosocial behavior. *Child Psychiatry & Human Development*, 49(3), 409–419. <https://doi.org/10.1007/s10578-017-0759-3>

Henneberger, A. K., Varga, S. M., Moudy, A. i Tolan, P. H. (2016). Family functioning and high risk adolescents' aggressive behavior: Examining effects by ethnicity. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(1), 145–155. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0222-8>

Henry, C. S., Sager, D. W. i Plunkett, S. W. (1996). Adolescents' perceptions of family system characteristics, parent-adolescent dyadic behaviors, adolescent qualities, and adolescent empathy. *Family Relations*, 45(3), 283–292. <https://doi.org/10.2307/585500>

Hu, L. T. i Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705199909540118>

Hur, Y., Taylor, J., Jeong, H., Park, M. i Haberstick, B. (2017). Perceived family cohesion moderates environmental influences on prosocial behavior in Nigerian adolescent twins. *Twin Research and Human Genetics*, 20(3), 226–235. <https://doi.org/10.1017/thg.2017.15>

Jager, J., Bornstein, M. H., Putnick, D. L. i Hendricks, C. (2012). Family members' unique perspectives of the family: Examining their scope, size, and relations to individual adjustment. *Journal of Family Psychology*, 26(3), 400–410. <https://doi.org/10.1037/a0028330>

Keresteš, G. (1999). *Agresivno i prosocijalno ponašanje školske djece u kontekstu ratnih zbivanja: provjera posredujućeg utjecaja roditeljskog ponašanja*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

Keresteš, G. (2001). Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majka. *Društvena istraživanja*, 10(4-5), 903–925. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/20007>

Kerr, M. H., Beck, K., Shattuck, T. D., Kattar, C. i Uriburu, D. (2003). Family involvement, problem and prosocial behavior outcomes of Latino Youth. *American Journal of Health Behavior*, 27(Suppl1), S55–S65. <https://doi.org/10.5993/AJHB.27.1.s1.6>

King, G., McDougall, J., DeWit, D., Hong, S., Miller, L., Offord, D., Meyer, K. i LaPorta, J. (2005). Pathways to children's academic performance and prosocial behaviour: Roles of physical health status, environmental, family, and child factors. *International Journal of Disability, Development and Education*, 52(4), 313–344. <https://doi.org/10.1080/10349120500348680>

Klarin, M., Proroković, A. i Šimić Šašić, S. (2010). Doživljaj prijateljstva i njegovi ponašajni korelati kod adolescenata: kulturološke i spolne razlike. *Pedagoška istraživanja*, 7(1), 7–22.

Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). New York: Guilford Press.

Kouros, C. D., Papp, L. M., Goetze-Morey, M. C. i Cummings, E. M. (2014). Spillover between marital quality and parent–child relationship quality: Parental depressive symptoms as moderators. *Journal of Family Psychology*, 28(3), 315–325. <https://doi.org/10.1037/a0036804>

Kuterovac Jagodić, G., Erceg Jugović, I., Keresteš, G. i Brković, I. (2013). *Depresivnost roditelja, roditeljsko ponašanje i internalizirani i eksternalizirani problemi djece*. Rad prezentiran na 21. danima Ramira i Zorana Bujasa, Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska.

Larson, R. W. i Almeida, D. M. (1999). Emotional transmission in the daily lives of families: A new paradigm for studying family process. *Journal of Marriage and Family*, 61(1), 5–20. <https://doi.org/10.2307/353879>

Laursen, B. i Collins, W. A. (2009). Parent–child relationships during adolescence. U R. M. Lerner i L. Steinberg (Ur.), *Handbook of adolescent psychology: Contextual influences on adolescent development* (str. 3–42). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc. <https://doi.org/10.1002/9780470479193.adlpsy002002>

Lawson, K. M., Davis, K. D., McHale, S. M., Hammer, L. B. i Buxton, O. M. (2014). Daily positive spillover and crossover from mothers' work to youth health. *Journal of Family Psychology*, 28(6), 897–907. <https://doi.org/10.1037/fam0000028>

Little, T. D., Cunningham, W. A., Shahar, G. i Widaman, K. F. (2002). To parcel or not to parcel: Exploring the question, weighing the merits. *Structural Equation Modeling*, 9(2), 151–173. https://doi.org/10.1207/S15328007SEM0902_1

Masten, A. S. i Shaffer, A. (2006). How families matter in child development. U A. Clarke Stewart i J. Dunn (Ur.), *Families count: Effects on child and adolescent development* (str. 5–25). Cambridge: Cambridge University Press.

Mathijssen, J. J. J. P., Koot, H. M., Verhulst, F. C., De Bruyn, E. E. J. i Oud, J. H. L. (1997). Family functioning and child psychopathology: Individual versus composite family scores. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 46(3), 247–255. <https://doi.org/10.2307/585122>

Merkaš, M. (2012). *Uloga obitelji u razvoju socijalne kompetencije adolescenata*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

Merkaš, M. i Brajša-Žganec, A. (2011). Children with different levels of hope: Are there differences in their self-esteem, life satisfaction,

social support, and family cohesion? *Child Indicators Research*, 4(3), 499–514. <https://doi.org/10.1007/s12187-011-9105-7>

Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Boston, MA: Harvard University Press.

Molinari, L., Everri, M. i Fruggeri, L. (2010). Family micro-transitions: Observing the process of change in families with adolescent children. *Family Process*, 49(2), 236–250. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2010.01320.x>

Muthén, L. K. i Muthén, B. O. (1998–2012). *Mplus user's guide*. Seventh Edition. Los Angeles, California: Muthén and Muthén.

Olson, D. H. i Gorall, D. M. (2003). Circumplex model of marital and family systems. U F. Walsh (Ur.), *Normal family processes: Growing diversity and complexity* (str. 514–548). New York: Guilford Press.

Olson, D. H., Gorall, D. M. i Tiesel, J. W. (2007). *FACES IV and the circumplex model: Validation study*. Dostupno na <http://www.facesiv.com/pdf/2.development.pdf>.

Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Lansford, J. E., Chang, L., Deater-Deckard, K., Di Giunta, L., ... Bombi, A. S. (2018). Parental acceptance–rejection and child prosocial behavior: Developmental transactions across the transition to adolescence in nine countries, mothers and fathers, and girls and boys. *Developmental Psychology*, 54(10), 1881–1890. <https://doi.org/10.1037/dev0000565>

Raboteg-Šarić, Z. (1995). *Psihologija altruizma*. Zagreb: Alinea.

Raboteg-Šarić, Z., Merkaš, M. i Majić, M. (2011). Family characteristics, hope and optimism as determinants of academic achievement among adolescents. U D. Miljković i M. Rijavec (Ur.), *Positive psychology in education* (str. 73–88). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu & ECNSI.

Salamon, R., Johnson, E. I. i Swendsen, J. (2011). Daily life mechanisms of stress spillover among early adolescents experiencing academic difficulty. *European Journal of Psychology of Education*, 26(4), 453–463. <https://doi.org/10.1007/s10212-011-0056-7>

Sass, D. A. i Smith, P. L. (2006). The effects of parceling unidimensional scales on structural parameter estimates in structural equation modeling. *Structural Equation Modeling*, 13(4), 566–586. https://doi.org/10.1207/s15328007sem1304_4

Satorra, A. i Bentler, P. M. (1994). Corrections to test statistics and standard errors in covariance structure analysis. U A. von Eye i C. C. Clogg (Ur.), *Latent variables analysis: Applications for developmental research* (str. 399–419). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.

Sawin, K. J., Harringan, M. P. i Woog, P. (1995). *Measures of family functioning for research and practice*. New York: Springer Publishing Company.

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. i Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Test of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research – Online*, 8(8), 23–74.

Schrodt, P. (2005). Family communication schemata and the circumplex model of family functioning. *Western Journal of Communication*, 69(4), 359–376. <https://doi.org/10.1080/10570310500305539>

Sijtsema, J. J., Nederhof, E., Veenstra, R., Ormel, J., Oldehinkel, A. J. i Ellis, B. J. (2013). Effects of family cohesion and heart rate reactivity on aggressive/rule-breaking behavior and prosocial behavior in adolescence: The Tracking Adolescents' Individual Lives Survey study. *Development and Psychopathology*, 25(3), 699–712. <https://doi.org/10.1017/S0954579413000114>

Smojver-Ažić, S. i Martinac Dorčić, T. (2010). Povezanost osobina ličnosti i nekih karakteristika obiteljskoga funkcioniranja sa psihičkim simptomima majki i očeva. *Društvena istraživanja*, 19(1-2), 209–231. Dostupno na <https://hrcaj.srce.hr/52202>

Steinberg, L. i Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. U M. H. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting: Children and parenting* (str. 103-133). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Steinglass, P. (1987). A systems view of family interaction and psychopathology. U T. Jacob (Ur.), *Applied clinical psychology. Family interaction and psychopathology: Theories, methods, and findings* (str. 25–65). New York, NY, US: Plenum Press. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0840-7_2

Sweeting, H. (2001). Our family, whose perspective? An investigation of children's family life and health. *Journal of Adolescence*, 24(2), 229–250. <https://doi.org/10.1006/jado.2001.0376>

Touliatos, J., Perlmutter, B. i Straus, M. (1990). *Handbook of family measurement techniques*. Newbury Park: SAGE Publications, Inc.

Yoo, H., Feng, X. i Day, R. D. (2013). Adolescents' empathy and prosocial behavior in the family context: A longitudinal study. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(12), 1858–1872. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9900-6>

Wentzel, K. R. i McNamara, C. C. (1999). Interpersonal relationships, emotional distress, and prosocial behavior in middle school. *The Journal of Early Adolescence*, 19(1), 114–125. <https://doi.org/10.1177/0272431699019001006>

Westman, M. (2001). Stress and strain crossover. *Human Relations*, 54(6), 717–751. <https://doi.org/10.1177/0018726701546002>

White, J. M. i Klein, D. M. (2008). *Family theories* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Zabriskie, R. B. i McCormick, B. P. (2001). The influences of family leisure patterns on perceptions of family functioning. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 50(3), 281–289. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2001.00281.x>

Zabriskie, R. B. i McCormick, B. P. (2003). Parent and child perspectives of family leisure involvement and satisfaction with family life. *Journal of Leisure Research*, 35(2), 163–189. <https://doi.org/10.1080/0022216.2003.11949989>

Association of Fathers' Satisfaction and Perception of Family with Participation in Family Life and Prosocial Behavior of Adolescents

Marina MERKAŠ
Catholic University of Croatia, Zagreb

The purpose of the paper was to examine whether the father's family experience transfers to the behavior of the adolescent in the family and then to the socially desirable behaviors of the adolescent. The aim of the paper was to examine how the father's experience of family functioning and family satisfaction directly and indirectly, through adolescent participation in family life, contribute to the prosocial behavior of adolescents. The sample consisted of 178 children and their fathers who participated in the two-wave study. Children evaluated their prosocial behavior and participation in family life in the second wave, and fathers assessed family functioning and family satisfaction in the first wave. The results showed that the father's positive perception of family functioning and higher satisfaction with family life are associated with more prosocial behavior and greater participation in family life among adolescents. The father's positive family experience contributes to a higher level of adolescent participation in family life, which then contributes to the more prosocial behavior of adolescents. The results confirm the existence of a significant and indirect contribution of the family to adolescent behavior as well as the transfer of emotions and behaviors in the family and other systems.

Keywords: fathers, adolescents, family, prosocial behavior, family functioning

Međunarodna licenca / International License:
Imenovanje-Nekomercijalno / Attribution-NonCommercial